

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1743

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546733

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546733> | LOG_0042

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546733>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Tabula Vigesima Prima

Ramum exhibet *Sicchi maris*, quæ *Sicki Batu* incolis dicitur.

De een- en twintigste Plaat

Vertoont een Tak van de *Sicki-Boom* het mannetje, ofte *Sicki Batu* van de Inlanders genaamt.

Tabula Vigesima Secunda

Ramum exhibet *Sicchii femina*, quæ *Sicki Poeti* vocatur.

De twee- en twintigste Plaat

Vertoont een Tak van de *Sicki-Boom* het wyfje, welke *Sicki Poeti* genaamt wert.

OBSERVATIO.

Sicchi a *Valent.* 220. quoque commemoratur.

AANMERKING.

De *Sicki-Boom* werd by *Valentyn* pag. 220. mede vermeld.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

Ulassium. *Caju Lassi*.

XVIII. HOOFDSTUK.

Ulassie - Boom.

Hæc quoque ingens est arbor filvestris, ejus truncus non omnino rectus est, sed parum incurvus, exceptis quibusdam, quæ erectæ excrescunt, suntque circa radices alata, sed non ita ac præcedentes, truncus vero crassitiem habet binarum ulnarum, cujus cortex est cinereus seu gilvus, glaber, tenuis, sed lentus, lignoque firmiter adhærens, ad tactum mollis, atque humidus, cutis levem pruritum excitans, sique incidatur, vulnus illud lividum contrahit instar plumbi colorem cum grato odore. Ejus coma est ampla, plurimisque foliis & ramulis luxuriat uti *Lingoa*. Folia non certum observant ordinem, plurimum tamen bina sibi sunt obposita, quorum quatuor simul crucem efformant, atque ex singulorum fere alis novus propullulatus petiolus alia sustinens folia, unde hujus arboris coma adeo densa est: In ramulorum summo bursula seu vagina excrescit ex binis foliolis formata, quæ, quum sese aperiat, unum alterumve foliolorum emittit par, quæ ad primum aspectum pro floribus haberentur. Folia illa *Lingoe* referunt, sed sunt magis cordiformia, inferius nempe subrotunda & auriculata, superius acuminata, tres quatuorve digitos transversales longa, binos cum dimidio & tres lata, in vetustis arboribus majora, tenuia, parumque rugosa, plurimisque obliquis ac parallelis costis pertexta, inferiore parte protuberantibus, suntque læte virentia, ad oras sæpius rubentia, maculisque ferrugineis sæpe adpersa, plerumque etiam una folii pars longior est altera, uti in *Solanis*. Flores in hisce arboribus non observantur.

Fructus vero pilulas referentes longis insident tenuibusque petiolis, ex quibusdam tamen vaginis, quæ tamen raro superiunt & inveniuntur. Fructus itaque parvæ sunt pilulæ instar majorum pisorum, tribus, quatuor vel quinque simul insidentes pedunculis, qui ex simplicibus parvisque squamis compositi sunt, quique in inferiore parte tanquam in centro circa rotundum globulum, *Sinapios* semen referentem, concurrunt, simpliciaque exhibent filamenta primo viridia, dein fusca, sique conterantur, facile decidunt; oportet etiam arborem esse vetustam, antequam hos proferat fructus, unde & non multum noti sunt, in hisce vero, uti videtur, semen latet, ex quo arbusculæ progerminant.

Lignum duplex est; maris citrinum habet colorem, tenuissimum & densam substantiam instar *Tiliæ* ligni, sed durior. Venæ in hoc non observantur, estque plerumque concolor, atque in quibusdam tantum locis albentes magis gerit maculas & strias, quod vitiosum in hujus ligni asseribus habetur, si vero sit sicum, facillime elaborari potest tam ferra quam dolabra, vinosumque spirat odorem, qui in sicco ad *Mephitim* adcedit, in recenti vero lacteum, difficulter quoque transversaliter cæditur, quum secures nimis hebescant, per longitudinem vero facile finditur, immo sæpius magis quam cistariis gratum est: Recens lignum vitellinum habet colorem, succumque fundit subtilem, qui cærulescit, sicum vero constantem citrinum servat colorem. Alterum vero lignum, quod femina habetur, magis albet, ac sæpe instar *Buxi* pallidum, nihilominus tamen tenuis & solidæ substantiæ, meliusque elaborari potest quam præcedens, quum non ita facile

Dit is mede een groote wout-boom, den stam niet geheel regt, maar een weinig bochtig, behalven zommige die regt opschieten, met vlerken aan de wortelen, dog niet groot, en den stam gewind de dikte van twee mannen omvademens. De schors is licht-graauw, of vaal, even, dun, zeer taay, en vast aan 't hout klevende, zagt in 't aantasten, en als hy nat is, op de buid een kleen jeuken verwekkende, als men daar in kapt, wordt de quetzuure strax swart-blaauw gelyk loot, met een aangename reuk. De kruyn is breed, vol ryskens en loof, dierhalven weelderig staande, gelyk aan de *Lingoa*. De bladeren staan in geen vaste ordre aan dezelve, dog meest twee tegens malkander, en maken met hun viereen een kruys, maar bykans uit ieder schoot komt een nieuwsteelte met andere bladeren, waar door deze kruyn zo digt van loof wert. Aan 't uitterste der ryskens, staat een beursje of scheede, van twee kleene blaadjes gemaakt, 't welk zig openende, een of twee jonge blaadjes voortbrengt, die men in 't eerst voor bloeizel zoude aanzien. De bladeren gelyken die van *Lingoa* wat, dog zyn bertsformiger, te weten agter rond, toegebilt, en vooren schielyk toegespijst, drie en vier dwersvingers lang, derde halve en drie breed; aan de oude boomen groter, dun, wat rimpelig, en met veele schuynze parallele ribben doorregen, aan de onderzyde verre uitstekende, blyde of licht-groen, aan de kanten zomtyds roodachtig, en zyn zelfs met yzerplekken bezet, ook hebbenze meestendeels de eene helft van 't blad langer dan de andere, gelyk de *Nagtschade*; bloeizel vind men aan dezen boom niet.

Maar zyn vruchten of pillekens komen op lange dunne steeltes voort, mede uit eenige scheeden, die men egter zelden daar aan vind. De vruchten dan zyn kleene pillekens, als groote erweten, op drie, vier, of vyf dunne steeltes by malkander staande, van enkele kleene schubbetjes gemaakt, die met haar agterste in 't midden rondom een kleen knoopen, als mostert-zaad, 't zamen stooten, en enkele draatjes vertonen, eerst groen, daar na bruynachtig als men ze vryft, licht afvallende; den boom moet ook groot zyn, eer hy deze vruchten voortbrengt, en daarom zynze weinig bekend, egter, zo 't schynt, moet 't zaat daar in steeken, waar van de boompjes komen.

Het hout is tweederley, dat van 't manneken is licht-geel, zeer fyn, en digt van substantie, gelyk ons *Linden*-hout, dog harder. Het heeft geen aderen, en is meest eenparig van couleur, hebbende slegts hier en daar zommige wittere plekken en streepen, 't welk voor een fout of misstandt aan de planken gehouden werd. Droog zynde, laat hy zig zeer gemakkelyk bearbeyden, zo door de zaag, als schaaf, en geeft een wynachtigen reuk van zig, die in 't drooge na swavelgrond trekkende is, dog in 't versche wat melkagtig, is moeyelyk om overdwars te kappen, om dat 't de bylen te stomp maakt, maar in de lengte scheurt het ligt, ja dikwils meer als het de *Kistmakers* lief is. Het versche hout vertoont hem doorn-geel, heeft een subtielen zap, die op den knop blaauw besterft, maar 't drooge hout, als gezegt, houd zyn bestendige couleur van licht-geel. Het ander dat men voor 't wyfken houd, is witter, en zomtyds zo bleek als *Bux*-boom, niet te min fyn en digt van substantie, beter om te bewerken dan het voorige, om dat 't zo ligt niet

1122. 507

1122. 507

facile findatur, vinumque Hispanicum odore æmulatur. Hujus quoque species obcurrit plerumque alba, tenuissimæ substantiæ ac durioris utrisque præcedentibus, quæ *Lassi lapidea*, seu *Lassi Batu* vocatur, quorum folia inter sese non multum differunt, excepto quod illa feminæ sint oblongiora ac majora, plerumque etiam hæc est frugifera, quum in mare rarissime fructus observentur.

Anni tempus. Fructus mense Aprili proveniunt.

Nomen. Latine *Ulassium*. Malaice *Caju Lassi*, *Caju Ulassi*, & *Olassi*, quo nomine nota est hæc arbor in Boerone & Cerama: In Boerone autem proprie vocatur *Kilabi*, quidam illam Ternatice nominant *Morfalla*, sed erronee; *Morfalla* enim alia est arbor, postea describenda.

Locus. In ipsa Amboina non crescit, sed in vicinis ipsi locis, in Boerone nempe, in tribus *Xulas* insulis, in *Bongaya*, parva *Cerama*, seu *Hoeamobela*, *Kelanga*, & *Bonoa*, tam in montibus quam in planitie juxta litus, optima vero plerumque in locis saxosis invenitur, licet & simul paludosa sint.

Ufus. Optime ejus lignum inservit ad asseres, ex quibus cistæ, scrinia, ac mensæ formantur, quum latius sint, ac politissime elaborari possint, quæque ornantur tabellatis ex Ebena ligno factis: Hunc in finem flavissima eliguntur segmenta, quum vero hæc maculis albis sint notata, hinc opera hæc elaborata Calappi oleo solebant obduci, ut uniformia & concoloria sint, quæ tam diu poliuntur ac fricantur, donec oleum hoc penetraverit. Melius autem est, si Lini oleum hunc in finem adhibeatur, atque calefactum inliniatur, quod melius etiam ligni coloris respondet, sin vero *Caju Lassi* intenso tingere velimus colore, tum perdolara partes calce obducuntur, quæ per noctem ipsis adhæreat, dein vero aqua falsa abluuntur ac depurantur.

Ædificiis non ita utile est, quum per radios solares tactum facile rimas agat, Boeroneses vero illud adhibent ad navigia, quum illud durabile censeant in aqua marina, cui vero nostri ligniarii obloquantur, quum experti sint, teredines facile contrahere, antequam per tres annos fuerit usitatum. Incolæ autem nostram nationem ignorantia adculant, quum nimis teneras cædat arbores, vel quod plurimorum vitium est, nimis recens adhibeat lignum, hoc enim instar Cofassi quam tardissime exsiccatur, ita ut per annum seponendum sit, antequam in usum vocetur: Nigricantes autem istas maculas in aqua contrahit marina, vel si in occluso depositum sit loco, vel si antea non rite fuerit siccatum: Cæterum incolæ hoc lignum putant durabilitate sua proxime accedere in navigiorum usu ad illud Cofassi: Recens fabricatæ cistæ ac scrinia isto laborant vitio, quod diu tetrum servant istum odorem, præsertim si linthea non rite siccata vel charra in eis adserventur.

Si Chinesium vernicem *Tsjat* copiose hic habemus, lignum hoc corrigi optime posset, atramento nigro tingi itidem optime potest, ita ut Ebena quam proxime adcedat, qualia jam multa elaborantur cubilia ac sedes, quum glaberrimum sit ac splendeat instar Ebeni, si fuerit politum.

Anno 1666. arbusculas ex Boerone jussi in Amboinam deduci, quarum radices licet confractæ, in hortis tamen plantatæ hic satis læte germinarunt, ac intra paucos annos in crassas excrevere arbores, quæ tertio decimo nondum anno fructus produxerunt: Pluviosis mensibus tentavimus has per ramos propagare, quum nobis videretur ejus lignum esse satis vegetativum instar Lingoi, sed hoc mihi non successit.

Tabula Vigesima Tertia

Ramum exhibet *Ulassi*.
Ubi Litt. A. ejus folium,
B. Vero fructum majori repræsentat forma.

OBSERVATIO.

Ulassium a Valent. pag. 223. quoque commemoratur, & obiter describitur.

niet scheurt, en merkelyker na spaansche wyn is riekende. Men heeft een soort hier van, meest doorgaans wit, zeer fyn van substantie, en harder dan de beyde voorgaande, dat men steen-Lassi of Lassi Batu noemt; aan bladeren verschillenze niet veel van malkanderen, bebalven dat die van 't wyfken wat langwerpiger en grooter zyn, ook is 't zelve meest vruchtdragende, die men aan 't manneken zelden vind.

Sayzoen. De vruchten vind men in April.

Naam. In 't Latyn *Ulassium*, in 't Maleys *Caju Lassi*, *Caju Ulassi* en *Olassi*, met welke namen 't bekend is op Boero en Ceram, op Boero zelfs biest 't Kilahi, zommige willen 't op Ternataans noemen *Morfalla*, dog kwalik, want *Morfalla* een verscheide boom is, en hier na zal beschreven werden.

Plaats. Hy wast op 't eygentlyke Amboina niet, maar wel op de naaste plaatzen, als Boero, in de drie *Xulas*, op Bongay, kleen Ceram, of Hoeamohel, Kelang, en Bonoa, zo wel in 't gebergte als op de vlakke langs den strand, en 't beste gemeenelyk op steenachtige plaatzen, al zyn dezelve wat moerassig daar by.

Gebruik. Het is een zeer bequaam hout, om planken daar van te zagen, die meest voor de Kistmakers dienen, tot kisten, kassen, en tafels, om dat dezelve breed vallen, en zeer glad kunnen gewerkt worden, waar op de Ebbenhoute lyften zeer fraay staan. Hier toe verkieft men de aldergeelste stukken, en om dat dezelve dikwils breede witte plekken hebben, zo pleegt men de gemaakte werken van buyten met Calappus-oly te bestryken, dat 't eene couleur kryge, 't welk men als dan zo lange vryft en polijst, tot dat 't indroogt. Men doet beter als men hier toe lynzaad-oly neemt, 't zelve wat warm gemaakt, daar op smeert, 't welk ook met de couleur van 't hout best overeen komt, anders als men het *Caju-Lassi* hoog-geel wil verven, zo besmeerd de glad-geschaafde geheel en al met kalk, laat het een nacht staan, en wascht 't dan af met zout-water, en boent het.

Tot den huisbouw is 't zo bequaam niet, om dat 't door de hitte en zonne geraakt, ligt splyt; maar de Boeronezen gebruiken 't tot den scheeps-bouw, en houden 't voor een durabel hout in 't zee-water, het welke onze timmerluijden tegenspreken, als hebbende ervaren dat den boortworm daar in komt, eer 't drie jaren aan een Chialoup gestaan hadde: Doch de Inlanders beschuldigen de onze al wederom van onwetentheyd, als die de boomen te jong kappen, of 't welk 't meeste gebrek is, dat zy 't te verscht tot 't werk gebruyken; want dit hout, gelyk ook dat van Cofassu, droogt zeer langzaam op, moerende wel een jaar gelegen hebben, eer men 't gebruyken mag. Het krygt ook de voornoemde swart-blaauwe plekken in zee-water, of in een bedompte plaats liggende, als het te vooren niet ter degen gedroogt is. Anderzints houden de Inlanders dit hout aan bestendigheid in den scheepshouw voor het naaste na Cofassu. De verscht gemaakte kisten en kassen hebben ook die soude, datze lang dien viezen reuk behouden, inzonderbeyd als men kwalik gedroogt linnenwerk, en papier daar in doet.

Mogt men den Chinezzen vernis *Tsjat* in overvloed alhier hebben, men zoude daar mede dit hout zeer verbeteren kunnen: Men kan het ook met goede swarte inkt verven, dat 't Ebbenhout gelyk werd, boedanig veele bedsteden en stoelen nu gemaakt werden, want het komt aan gladdigheyd 't Ebbenhout naast, en gepolijst glimt mede.

In 't jaar 1666. heb ik kleene boompjes van Boero op Amboina laten komen, daar aan de worteltjes nog al gescheurt waren, en aldaar in eenige boven geplant, daar ze wel gevat hebben, en tot korte dikke boomen wierden, maar in 't 13. jaar nog geen vruchten droegen. Wy hebben in de regen-Mousson ook geprobeert de takken te verplanten, om dat het ons tofscheen een weeldrig groey-hout te zyn gelyk het Lingoi, maar dat wilde niet lukken.

De drie- en twintigste Plaat

Vertoont een Tak van de *Lassie-Boom*.
Alwaar Lett. A. deszelfs blad,
En B. de vrucht in grooter gedaante vertoont.

AANMERKING.

De *Lassie-Boom* komt mede voor by Valent. p. 223.